

Przybyła, Zbigniew

Aleksander Zyga : badacz prasy i literatury polskiej XIX w. : rekonesans bibliograficzny

Rocznik Historii Prasy Polskiej 3/2(6), 315-321

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew
PRZYBYŁA

**Aleksander Zyga — badacz prasy
i literatury polskiej XIX w.
(rekonesans bibliograficzny)**

**Aleksander Zyga — Researcher of the 19th C.
Polish Press and Literature
(bibliographical summary)**

Aleksander Zyga (do 1975 r.: Żyga; krypt. Alga, Żaleks), (1925–1997), historyk literatury polskiej, prasoznawca, regionalista, edytor. Urodził się 5 marca w zamożnej rodzinie chłopskiej (o. Stanisław, m. Julianna) we wsi Handzlówka (pow. Łańcut), skąd pochodzą poci chłopsy: F. Magryś, J. Sobek. Tam ukończył szkołę powszechną w 1939 r. i kiedy okupacja spowodowała trzyletnią przerwę w jego nauce gimnazjalnej, uczestnictwo w tajnych kompletach (od 1942 r.) umożliwiło mu uzyskanie matury w 1946 r. w Liceum im. H. Sienkiewicza w Łańcucie. Studia polonistyczne na UJ ukończył w 1951 r. jako członek seminarium Stanisława Pigionia, uzyskując stopień magistra na podstawie pracy *Włodzimierz Perzyński — epik miasta Warszawy*. W latach 1951–1955 pracował jako nauczyciel języka polskiego w Państwowym Liceum dla Wychowawczyń Przedszkoli w Krakowie. Następnie (1955–1965) był zatrudniony w charakterze redaktora w Wydawnictwie Literackim, gdzie wchodził w skład zespołu redakcyjnego „Pism wybranych” Michała Bałuckiego (posłowie do: *Byle wyżej, O kawał ziemi*), a także przygotował do druku powieści: G. Zapolskiej *Fin-de-siècle`istka* (1957) i *Zaszumi las* (1957), W. Sieroszewskiego *Pan Twardowski* (1958), J. I. Kraszewskiego *Milion posagu* (1959) i *Z życia awanturnika* (1959). Po obronie pracy doktorskiej na UJ w 1965 r. nt. *Problem żydowski w twórczości Józefa Ignacego Kraszewskiego* (pro-

motor: doc. Juliusz Kijas; drukowana w „Roczniku Komisji Historyczno-literackiej” R.2, 1964) był starszym asystentem w WSP w Katowicach (r. akad. 1965/1966) i w Rzeszowie (1966/1967). Od 1967 r. nie pracował etatowo, utrzymując się ze zleconych prac redakcyjno-wydawniczych. Decyzją Ministerstwa Kultury i Sztuki został w 1974 r. zarejestrowany jako twórca (literat) z uprawnieniami emerytalnymi. Był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu, Stowarzyszenia Przyjaciół Ziemi Łańcuckiej i Klubu Myśli Ludowej przy Towarzystwie Uniwersytetów Ludowych w Krakowie.

Wynikiem kwerend naukowych Zygi w zakresie czasopiśmiennictwa XIX wieku były publikowane w latach 70. szkice o 5 krakowskich pismach: „Niewiasta” (1860–1863), „Kalina” (1866–1870), „Szkice Społeczne i Literackie” (1882–1886), „Przegląd Literacki i Artystyczny” (1882–1883), „Świat” (1888–1895). Złożyły się one na wydaną w 1983 r. książkę pt. *Krakowskie czasopisma literackie drugiej połowy XIX wieku (1860–1895)*; jej maszynopis był podstawą otwarcia w 1977 r. przewodu habilitacyjnego na UJ, który ze względów merytorycznych nie został sfinalizowany. Znacznie później Janina Kulczycka-Saloni napisze o zaletach książkowej wersji pracy: „przebogaty i różnorodny materiał dokumentacyjny, zaczerpnięty z samej prasy, [...] z archiwów, korespondencji ludzi pióra tej epoki, wreszcie z wypowiedzi prasy »zakordonowej«” (*Rocznik Literacki* 1983). Recenzent zaś „Nowych Książek” upomniał się o szersze potraktowanie cenzury, kłopotów wydawców i analizę przyczyn nikłego czytelnictwa tej prasy. Studium Zygi zostało nagrodzone przez „Echo Krakowa” jako jedna z dwóch najlepszych książek 1983 roku o tym mieście. W dzienniku tym, w sobotnio-niedzielnym dodatku pt. „Czas przeszły i przyszły”, ukazywały się w latach 80. eseje Zygi o Krakowie. W 1978 r. na zlecenie Muzeum Okręgowego w Sandomierzu opracował scenariusz wystawy pt. *Republika Tarnobrzeska*. Dzięki interwencji sekretarza KC PZPR Józefa Czyrka (też absolwenta gimnazjum w Łańcucie) uzyskał w 1988 r. paszport na wyjazd do Jerozolimy na międzynarodową konferencję nt. „Historia i kultura Żydów Polskich”, zorganizowaną przez Uniwersytet Hebrajski, gdzie wygłosił referat pt. *Wymienne nazwy Żydów w piśmiennictwie polskim w latach 1794–1863*.

Rozprawa doktorska Zygi wyznacza 2 stałe kręgi tematyczne jego zainteresowań badawczych: Kraszewski i judaica. *Kraszewsciana* Zygi (poza wspomnianymi) to artykuły: *Kraszewski a Turgienie*, („*Życie Literackie*” 1962, nr 49), *Kraszewski w górach i o górach*, („*Wierchy*”

R. 32, 1963), *Kraszewski wobec literatury rosyjskiej* („Slavia Orientalis” 1965), *Listy J. I. Kraszewskiego do J. N. Deszkiewicza* („Ruch Literacki” 1968, z. 4), *Między Dubieckiem a Dreznem (Z dziejów stosunków J. I. Kraszewskiego z A. Krasickim)* („Prace Humanistyczne”. Rzesz. Tow. Przyj. Nauk. Wyd. Nauk Hum. Komisja Literacka, 1970, z. 1), „Szalona” — zamierzony pamflet na nihilistyczną emancypację kobiet, („Rocznik Kom. Historycznolit.” R. 33, 1980), *Kraszewski wobec ikonografii żydowskiej* („Roczniki Biblioteczne” 1989, z. 3–4), *Józef Ignacy Kraszewski i Aleksander Kraushar. Dzieje przyjaźni* („Ruch Liter.” 1992, z. 3).

Inne (poza wymienionymi) judaica Zygi to: szkic *About the „Jews in Poland” Exhibition in Kraków, June–October 1989* („Polin. A Journal of Polish-Jewish Studies”, vol. 7, Oxford 1992), artykuł *Aleksander Kraushar — pierwszy poeta polski pochodzenia żydowskiego* („Kontury” IV, Tel Aviv, 1993) oraz kompetentne recenzje następujących prac: Chone Shmeruk, *The Esterke story in Yiddish and Polish Literature: a case study in the mutual relations of two cultural traditions*, Jerusalem 1985 („Pam. Liter.” 1988, z. 2), Józef Wróbel, *Tematy żydowskie w prozie polskiej 1939–1987*, Kraków 1991, („Ruch Liter.” 1993, z. 4); Wygodzki. *Zeszyt Pamięci o Stanisławie Wygodzkim*. Praca zbior. pod red. K. Bernard, Tel-Aviv 1992, *ibidem*, z. 3; Eugenia Prokop-Janiec, *Międzywojenna literatura polsko-żydowska jako zjawisko kulturowe*, Kraków 1992, (*ibidem*, 1995, z. 1); R. Loew, *Hebrajska obecność Juliana Tuwima*, Tel-Aviv 1993, *ibidem*; Natan Gross, *Poeci Szoa. Obraz zagłady Żydów w poezji polskiej*, Sosnowiec 1993, (*ibidem*, 1995, z. 2); Dawid Lazer, *Frezje, mimoza i róże. Szkice polskie z lat 1933–1974*, Tel-Aviv 1994, (*ibidem*, 1996, z. 4); Ryszard Löw, *Znaki obecności. O polsko-hebrajskich i polsko-żydowskich związkach literackich*, Kraków 1995, (*ibidem*, 1996, z. 4) oraz sprawozdanie *Żydzi w literaturze i kulturze polskiej XIX i XX wieku na tle literatury europejskiej i amerykańskiej (Lublin–Nałęczów 15–17 listopada 1992 r.)*, („Ruch Liter.” 1993, z. 1–2).

Liczne prace Zygi o tematyce regionalnej dotyczą dziejów kulturalnych i literackich wielu regionów b. województwa rzeszowskiego, a także zawierają charakterystykę twórczości pisarzy związanych z danym regionem. Należą tu studia i artykuły: *Historia regionu w pryzmacie żywej tradycji (do roku 1850)*, („Profile. Kwartalnik Rzeszowski” 1967, nr 5); *Bieszczady i Podkarpacie w rymotwórstwie*, („Wierchy” 1968, R. 37); *Jan Nepomucen Deszkiewicz-Kundzicz*, („Rocznik Województwa Rzeszowskiego” t. 5, 1968); *Dubieckie spotkania z literaturą polską*, [w:] *Z dziejów kultury i literatury Ziemi Przemyskiej*. Zbiór

szkiców, opracowań i utworów literackich, pod red. S. Kostrzewskiej-Kratochwilowej, Przemyśl 1969, t. I; Kornel Ujejski w Medyce (ibidem); Związek życia i twórczości M. Bartusówny z Rzeszowszczyzną (Materiały) („Prace Humanistyczne”. Rzesz. Tow. Przyj. Nauk. Wydz. Nauk Hum. Komisja Hist.-Liter. 1970, z. 1, R. I); Związki pisarza z ziemią rodzinną [w:] Jan Wiktor. *Pisarz i społecznik 1890–1967. Zbiór szkiców i artykułów*, pod red. S. Fryciego, Rzeszów 1971; *O tradycjach i stanie pisarstwa chłopskiego na Rzeszowszczyźnie* („Rocznik Muzeów Województwa Rzeszowskiego” t. 3, 1974); *Dzików w kręgu pseudoklasyków* („Prace Humanistyczne”. Tow. Przyj. Nauk w Rzeszowie, 1975); *Seweryn Goszczyński w Odrzykoniu* (ibidem); *Związki życia i twórczości Jerzego Żuławskiego z Rzeszowszczyzną* [w:] Jerzy Żuławski. *Życie i twórczość. Referaty i materiały Sesji Naukowej*, pod red. E. Łoch, Rzeszów 1976; *Ksiądz Wojciech Michna o spiskach młodzieży przemyskiej* („Rocznik Przemyski” 1976–1977, t. 17–18); *Portret regionalisty (Geneza, prace, metoda, model)* [o F. Kotuli], „Prace i materiały z badań etnograficznych”, Rzeszów 1979; *Strzyżów i okolice w literaturze* [w:] *Studia nad dziejami okolic i Strzyżowa*, pod red. S. Cynarskiego, Rzeszów 1980; *Chłopskie pisarstwo Handzlówki (1881–1980)* [w:] *600 lat Handzlówki 1381–1981. Z dziejów politycznych, społecznych, gospodarczych i kulturalnych wsi. Zbiór szkiców i rozpraw*, pod red. S. Żygi, oprac. A. Zyga, Łańcut 1981 [rec. L. Biały, F. Biały („Liter. Lud.” 1982, nr 1)]; *Wokół Przybosiewego miejsca na ziemi* („Prace Humanistyczne”. Tow. Nauk w Rzeszowie. Wydz. Nauk Hum. Komisja Historycznoliter. Ser. I, zesz. nauk. nr 23: *Szkice o poezji*, red. nauk. Z. Andres, Rzeszów 1982); *Nadwiślańskiej równinie przypisany* [w:] *W kręgu twórczości Juliana Kawalca. Zbiór szkiców i artykułów*, pod red. Z. Andresa i G. Ostasza, Rzeszów 1982; *O komediopisarstwie warsztacie Józefa Blizińskiego* („Rocznik Przemyski” 1986, t. 24/25); *List Michała Marczaka o zagrożeniu i ratowaniu zbiorów dzikowskich w latach 1939–1945* („Roczniki Biblioteczne” R. 34, 1990, z. 1–2); *Spotkania pisarzy z Iwoniczem w XIX w.* („Wierchy” R. 61, 1995, wyd. 1996); *Pisarstwo polskie o początkach przemysłu naftowego w Galicji* [w:] *Krosno. Studia z dziejów miasta i regionu*, t. III, pod red. S. Cynarskiego, Rzeszów 1995; *Grybów i okolice w zwierciadle piśmiennictwa* [w:] *Grybów. Studia z dziejów miasta i regionu*, t. III, pod red. D. Quirini-Popławskiej, Kraków 1995; *Motywy krośnieńskie w literaturze (do początków XX wieku)*, („Universitas” 1995, nr 14–15); *Ruch ludowy w Rzeszowskim w literackich, pamiętnikarskich i dziennikarskich zapisach* [w:] *Chłopi — naród —*

kul-tura. T. 3: *Oblicze duchowe*, pod red. C. Kłaka, Rzeszów 1997 — oraz rec. pracy W. Wilbik-Jagusztynowej *Rozwój prasy ruchu ludowego na Rzeszowszczyźnie i jej kierunek ideologiczny* [w zbiorze:] *Bataliony chłopskie na Rzeszowszczyźnie. Dokumenty, relacje, wspomnienia*, Warszawa 1973 („Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” R.14:1975, z. 4.) W tym dziale pisarstwa Zygi warto podkreślić jego zainteresowanie — jako ucznia S. Pigionia — motywami chłopskimi w twórczości pisarzy tego regionu. Sam spłacił dług wdzięczności wobec rodzinnej wsi w rozprawie o chłopskim pisarstwie Handzlówki.

O regionalistycznych zainteresowaniach badawczych Zygi świadczą też jego prace redakcyjne: *Prace i materiały z badań etnograficznych Ośrodka Mokrzeszowsko-Grębowskiego w powiecie tarnobrzesckim* [wstęp, red.], Rzeszów 1968; *Listy Leona Kruczkowskiego do Ignacego Solarza*, Kraków 1970; F. Kotuła, *Rozmowy ze skorupami, czyli rzecz o plastyce garncarskiej i jej wymowie historyczno-społecznej*, Rzeszów 1969; J. Bliźniński, *Listy, wstęp, oprac., komentarze*, Kraków 1975; *Listy Jerzego Żuławskiego do Henryka Struvego (1896–1898)* [w:] Jerzy Żuławski. *Życie i twórczość. Referaty i materiały Sesji Naukowej*, pod red. E. Łoch, Rzeszów 1976; *Listy Teofila Lenartowicza do Aleksandry Konarskiej z lat 1876–1884* [przedmowa, komentarz], Przemyśl 1984 („Biblioteka Przemyska” t. 12). W tej grupie prac na szczególne wyróżnienie zasługuje edycja listów Bliźnińskiego, ze względu na pogłębioną we wstępie prezentację sylwetki pisarza oraz instruktywne przypisy.

Cracoviana Zygi (oprócz artykułów włączonych do książki *Krakowskie czasopisma* [...]) to: *Młodość pisarska Ludwika Szczepańskiego* („Rocznik Kom. Historycznoliter.” t. 12, 1974); *Materiały do genezy i powstania krakowskiego „Życia” Ludwika Szczepańskiego* (*Listy L. Szczepańskiego*) („Pam. Lit.” 1978, z. 3); *Krakowskie „Życie” pod redakcją Ludwika Szczepańskiego (1897–1898)*. Część I, II („Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” R. 25, 1986, nr 3, 4); *Biblioteka Jagiellońska w poezji*, wyboru dokonał A. Zyga, słowem wstępnym i przypisami opatrzył W. Berbelicki („Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, R. 36, 1986, nr 1/2); *Z tajników i pułapek „Tek” Ambrozego Grabowskiego* („Ruch Liter.” 1991, z. 4); *Literatura polska w „Życiu” pod redakcją Ludwika Szczepańskiego w stulecie ukazania się pisma (1897–1997)* („Rocznik Kom. Historyczn.” R. 31–32, 1994–1995).

Inne artykuły historycznoliterackie i recenzje: rec.: Zofia Urbanowska, *Róża bez kolców* („Wierchy” R. 28, 1959, wyd. 1960); Dygasiński o Niemcach („Kwartalnik Opolski” 1961, nr 4); rec.: Julian Maślanka,

Zorian Dołęga-Chodakowski, Wrocław 1965 — Zorian Dołęga-Chodakowski, *O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem oraz inne pisma i listy*, oprac., wstęp J. Maślanka, Warszawa 1967 („Lud” t. 53, 1969); *Polskie dzieje S. Jesienina* [rec.: Piotrowski Władysław, *Sergiusz Jesienin w polskiej literaturze międzywojennej*, Kraków 1967] („Ruch Lit.” 1976, z. 5); *Na tropach lektury „Pana Tadeusza”* („Ruch Liter.” 1969, z. 5); *Ostatnie książki St. Pigoń* [rec.: St. Pigoń, *Drzewiej i wczoraj. Wśród zagadnień kultury i literatury*, Kraków 1966; St. Pigoń, *Z przedziwa pamięci. Urywki wspomnień*, Kraków 1968] (*ibidem*); *Z historii czasopiśmiennictwa Młodej Polski* [rec. działu w: „Obraz Literatury Polskiej XIX i XX Wieku”, ser. V: *Literatura okresu Młodej Polski*, t. 1, Warszawa 1968] („Rocznik Hist. Czas. Pol.” t. 9:1970, z. 1); *Ostatni raz o Nim i o nich* [rec.: Pigoń Stanisław, *Wiązanka historycznoliteracka. Studia i szkice*, Warszawa 1969] („Ruch Lit.” 1971, z. 2); *Lekcja Ibsena w polskiej krytyce literackiej* [rec.: Michalik Jan, *Twórczość Ibsena w sądach krytyki polskiej (1875–1900)*, Wrocław 1972] (*ibidem*, 1972, z. 2); *Drukarskie dzieje pierwszego tomiku „Poezjy” Wacława Liedera (Listy Liedera do Wacława Zygmunta Anczyca, Zenona Przesmyckiego i Teofila Lenartowicza)* („Pam. Lit.” 1974, z. 3); *Z ludowej legendy o Janie III Sobieskim* („Literatura Ludowa” 1974, nr 6); *Ludowa pieśń ukraińska w polskiej krytyce literackiej lat 1820–1845* („Rocznik Przemyski”, t. 28, 1991/1992); *„Trylogia” wśród chłopów (do roku 1900)* [w:] *Henryk Sienkiewicz i jego twórczość. Materiały z konferencji naukowej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, 5–7 maja 1996 r.*, pod red. Z. Przybyły, Częstochowa 1996 — wersja poszerzona: *„Trylogia” wśród chłopów (dzieje recepcji)*, cz. I („Roczniki Ludowego Tow. Naukowo-Kulturalnego”, oddział w Krakowie, Kraków 1996/97).

W Polskim Słowniku Biograficznym Zyga opracował hasła: Krawicki Aleksander, Lisicka Anna, Matusiak Szymon, Mátyás Karol, Mellerowa Zofia, Michna Wojciech, Mien Juliusz, Monat Henryk, Motas Wincenty, Nocek Józef, Nowicki Adam, Nowiński Stanisław, Opióła Tadeusz, Piękoś Dominik, Pietrucha Wawrzyniec, Poźniak January.

Wymienione tu prace, w których pióro dokumentalisty przeważa nad interpretacją historyczno-literacką, nie tworzą oczywiście pełnej bibliografii jego spuścizny pisarskiej, rozproszonej w co najmniej kilkunastu czasopismach (poza cytowanymi: „Nowiny Rzeszowskie” — dod. „Widnokrąg”). Mimo pracy do ostatniego dnia swojego życia A. Zyga zostawił wiele nie opracowanych materiałów i nie dokończo-

nych studiów. Nie doczekał wydania złożonego w Wydawnictwie Lubelskim (1979) zbioru prac pt. *Spotkania i tematy rzeszowskie*, przyjętego do druku w PIW wyboru pism A. Kraushara, cenionej przez siebie *Antologii wierszy o Krakowie* (w posiadaniu WL) oraz przekazanych do PAT wierszy o królowej Jadwidze. Zmarł 27 września, doznając drugiego zawału serca. Pochowany został w Krakowie na cmentarzu w Grębałowie. Z obu małżeństw pozostawił 2 synów.

Bibliografia podmiotowa

E. Jankowski, omówienie edycji *Listów Blizińskiego* [w:] „Rocznik Literacki” 1975 (Warszawa 1978); E. Nyczek, *O Krakowie książek kilka*, („Echo Krakowa” 1984, nr 104, s. 1–2); E. Grzegorzczak rozmawia z A. Zyga: „Ubolewam nad brakiem planowania prac o Krakowie” (*ibidem*, s. 2 [fot.]); W. Adamiec, rec. *Dzieje pięciu czasopism, których nie miał kto czytać* („Nowe Książki” 1984, nr 11, s. 54–56); C. Gajkowska, rec. *Aleksander Zyga, Krakowskie czasopisma literackie drugiej połowy XIX wieku (1860–1895)*, Kraków 1983 („Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” R. 24, 1985, nr 2) [tu: bibliografia pierwodruków szkiców]; J. Kulczycka-Saloni, omówienie książki *Krakowskie czasopisma literackie drugiej połowy XIX wieku* [w:] „Rocznik Literacki” 1983 (Warszawa 1991); J. Orłowski, *Kraszewski jako krytyk literatury rosyjskiej*, (m.in. o art. A. Zygi, *Kraszewski wobec literatury rosyjskiej*, 1965) [w:] *Józef Ignacy Kraszewski. Twórczość i recepcja*, pod red. L. Ludorowskiego, Lublin 1995, s. 314; *Kronika zmarłych* („Wierchy” 1997, wyd. 1998); R. Löw, *Tematy Aleksandra Zygi* („Ruch Literacki” 1998, z. 2), (przedruk w: *idem, Rozpoznania. Szkice literackie*, Kraków 1998); *idem, Aleksander Zyga* („Kontury” IX, Tel Aviv, 1998); Cz. Szetela, *Wspomnienie dra Aleksandra Zygi (1925–1997)* („Waga i Miecz” Strzyżów 1999, nr 4/98 [fot.]); informacje Janiny Zygi.